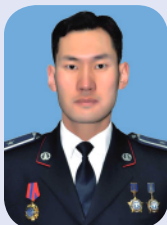

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН БОЛОН ЗАХИРГААНЫ ХАРИУЦЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛИУДЫН УЯЛДАА ХОЛБООНЫ УЛАМЖЛАЛ, ТҮҮНД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

AN ANALYSIS OF THE HISTORICAL LINKAGE BETWEEN THE CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE LAWS

М.ЛХАГВАСҮРЭН

Хууль сахиулахын их сургуулийн магистрант, цагдаагийн хошууч

LKHAGVASUREN M

(M.L. Student & Police Major)

Товч агуулга: Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн болон Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиудын уялдаа холбоо, түүхэн уламжлалыг судланхэрэглэх явцад түүний зарим хэм хэмжээ амьдрал практикт нийцэхгүй байгаад өөрийн дүгнэлтийг өгч шинэчлэн найруулж баталсан Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлага байгаа эсэхийг үндэслэлтэй тогтоох явдал юм.

Abstract: This paper provides commentary on the linkage between criminal and administrative laws, and its historical tradition. Accordingly, it sets out to determine that some of its regulations do not accommodate practical needs through offering the author's viewpoints on the recent amendments that were made to the Criminal Law and the Law on Conflict.

Түлхүүр үгс: Эрүүгийн хууль, Захиргааны хариуцлагын тухай хууль, гэмт хэрэг, зөрчил.

Keywords: Criminal law, administrative law, crime, conflict.

Оршил

Хүн төрөлхтний өмнө байнга тулгамдаж байдаг асуудлуудын нэг бол яах аргагүй гэмт явдал бөгөөд гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх нь төрийн дотоод чиг үүрэг болдог. Төр нь эрүүгийн бодлогыг тодорхойлж хуульчлан баталгаажуулснаар хэрэгжих нөхцөл нь бүрдэнэ.

Эрүүгийн бодлого гэдэг нь хүн, төр, нийгэм, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн хууль ёсны эрх, эрх ашиг, сонирхлыг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор нийгэмд аюултай ямар үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцох, оногдуулах эрүүгийн

хариуцлагын төрөл, хэмжээ, эсхүл эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл, журмыг тогтоох, түүнчлэн гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөлийг судалж тогтоох, энэ үндсэн дээр урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, үр өгөөжтэй арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэх талаар төрөөс баримталж буй чиглэл, удирдамж юм¹.

Эрүүгийн бодлого нь иргэн, нийгэм, төр, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн эрх, ашиг сонирхолд хохирол учруулдаг нийгмийн сөрөг үзэгдэл болох гэмт явдалтай хийх тэмцэл, нийгмийн дэг журмыг сахиулах үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, арга замыг тодорхойлдог.

Эрүүгийн болон Захиргааны эрх зүй, криминологийн шинжлэх ухаанууд нь гэмт явдлын бүтэц, хөдөлгөөн, хандлага, шалтгаан нөхцөл зэргийг судлах замаар төрөөс гэмт хэрэгтэй хийх тэмцлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн болон Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиудын үйлчлэх үр нөлөөг дээшлүүлэх арга замыг судлан шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын практик ажиллагааг боловсронгуй болгох талаарх чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна.

Судалгааны ажлын зорилгыг хангахын тулд дараах зорилт дэвшүүлж байна.

1. Эрүүгийн болон Зөрчлийн хуулиудын уламжлалыг харьцуулан судлах замаар гарсан ахицыг тогтоох.

2. Гэмт хэрэг ба захиргааны зөрчлийн ойлголт, үндсэн шинжийн талаар онолын

¹ С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий анги. УБ., 2002 .т.24

хүрээнд судлах.

3. Эрүүгийн болон Зөрчлийн хуулиудын уялдаа холбоог боловсронгуй болгох саналын үндэслэлүүдийг нээн харуулах зэрэг болно.

Үндсэн хэсэг

Нийгмийн хөгжлийн шаардлагаар хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох асуудал нь тасралтгүй хэрэгжих байнгын үйл явц бөгөөд энэ нь зөвхөн хууль тогтоомжийг шинээр батлах, тэдгээрт зохих нэмэлт өөрчлөлт оруулах төдий биш нэгэнт батлагдсан хуулийг амьдралд хэрэгжүүлэх, хуулиудын хоорондын уялдаа холбоог хангах явдал чухал юм.

Монгол Улсын Эрүүгийн болон Захиргааны эрх зүйн уялдаа холбооны тухай Эрүүгийн эрх зүйн болон Захиргааны эрх зүйн чиглэлээр гарсан сурах бичгүүдэд тодорхой хэмжээнд авч үзсэн² байх боловч Эрүүгийн хууль болон Захиргааны хариуцлагын тухай хууль тогтоомжийн уялдаа холбооны уламжлалыг судалсан нь үгүй байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомж нь 1926 оны Шүүх цаазын бичгээс эхтэй хөгжлийн адармаатай түүхэн замналыг туулж иржээ. 2015 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулийн өмнө 1926, 1929, 1936, 1942, 1961, 1986, 2002 оны Эрүүгийн хуулиуд үйлчилж байснаас үзэхэд энэ хууль нь 8 дахь нь бөгөөд ардчилсан төрийн эрүүгийн бодлогын илэрхийлэл юм.

Түүнчлэн Монгол Улсад 1993 оныг хүртэл буюу Захиргааны хариуцлагын тухай хууль батлагдах хүртэл Захиргааны янз бүрийн хүчин чадал бүхий олон төрлийн хууль тогтоомж, эрх зүйн актаар захиргааны хариуцлага хүлээлгэж байв. Тэдгээрийг хууль, БНМАУ-ын АИХ-ийн тэргүүлэгчдийн зарлиг, СНЗ-ийн тогтоол, Орон нутгийн АДХ-ийн заавал биелүүлэх шийдвэр³ зэрэг эрх зүйн актаар зохицуулж байв.

д/д	Эрүүгийн хуулиудын батлагдсан огноо	Захиргааны зөрчлийн хуулиуд, батлагдсан огноо
1	Шүүх цаазын бичиг 1926.11.11	- БНМАУ-ын АИХ-ын тэргүүлэгчдийн зарлиг - СНЗ-ийн тогтоол. - Орон нутгийн АДХ-ын заавал биелүүлэх шийдвэр
2	Шүүх цаазын бичиг 1929.09.23	
3	Шүүх цаазын бичиг 1934.05.24	
4	Эрүүгийн хууль 1942.01.17	
5	Эрүүгийн хууль 1961.01.31	
6	Эрүүгийн хууль 2002.01.03	Захиргааны хариуцлагын тухай хууль 1992.11.27
7	Эрүүгийн хууль 2015.12.03	Зөрчлийн тухай хууль 2015.12.04

Монгол Улсын анхны Эрүүгийн хууль буюу Шүүх цаазын бичгийн ерөнхий ангийг 7 бүлэг 40 зүйлтэйгээр, тусгай ангийг 24 бүлэг 187 зүйлтэйгээр батлан гаргаж хэрэгжүүлсэн энэ түүхэн цаг мөчөөс эхлэн Монгол Улсын нийгэм дэх эрүүгийн эрх зүйн харилцааг бие даасан Эрүүгийн хуулийн хэм хэмжээгээр зохицуулах болсон нь түүхэн ач холбогдолтой үйл явдал юм.

Профессор Г.Совд “манай анхны Эрүүгийн хуульд Зөвлөлтийн эрүүгийн хуульд тусгагдсан хувьсгалт эрүүгийн хуулийн ардач, намч зарчим, эрүүгийн бодлогын хамгийн шударга журмыг үлгэр дуурайл болгон тусгахын зэрэгцээгээр өөрийн орны хууль цаазын үндэсний уламжлал, ардын зан заншил, ардчилсан хувьсгалт төр, нийгмийн хөгжлийн өвөрмөц онцлогуудыг тусгаж чадсан юм»⁴ гэж Эрүүгийн хуулийн ач холбогдлыг өндөр үнэлсэн нь үндэслэлтэй юм.

1926 оны Шүүх цаазын бичгийн 17 дугаар бүлгийн /Ард олны хэв суртлыг зөрчих нь/ 122 дугаар зүйлд “Аливаа хүн дүрсгүйтэн авирлаж, ард олны хэв суртлыг үл хүндэтгэн дагагсдыг 1 жил хүртэл гяндан хорих буюу 600 төгрөг хүртэл торгоно”, 130 дугаар зүйлд “Аливаа хүн архи ууж хэтэрхий согтууран олны хуран цугларсан газруудаар явбаас 14 хоног гяндан хорих буюу 25 төгрөг хүртэл торгоно” гэж тус тус заасан нь гудамж талбай, олон нийтийн газар биеэ зүй бус авч

² Г.Совд. БНМАУ-ын Эрүүгийн эрх зүйн курс. Ерөнхий анги. УБ.,1973. т.15-16; С.Нарангэрэл. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий анги. УБ.,1999. т 8-9; С. Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий анги. УБ., 2002. т.11

³ Ж.Долгорсүрэн. Захиргааны хариуцлагын тухай Монгол Улсын хууль тогтоомжийн өнөөгийн байдал, чиг хандлагын тухай. Монголын төр эрх зүй сэтгүүл. УБ., 2010. №1.т.5

⁴ Г.Совд. “БНМАУ-ын Эрүүгийн эрхийн курс» (ерөнхий анги). УБ.,1973. т.57

МОНГОЛ УЛСЫН
ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ
ТОГТОМЖ

явах, нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээг зөрсөн, мөн согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн үедээ бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулсан хүнд захиргааны хариуцлага ногдуулах эхлэлийг тавьж өгсөн гэж үзэхээр байна.

Монгол орныг капиталист бус замаар хөгжүүлэх талаар МАХН-ын V, VI их хурлуудаас дэвшүүлсэн зорилтыг шийдвэрлэх, улс оронд бий болсон дотоод, гадаад хурцадмал байдлыг намжаах чухал нөхцөл болох хувьсгалт хууль ёсыг улам бэхжүүлэх, аливаа дайсагнасан үйл ажиллагааны эсрэг үр дүнтэй тэмцэл явуулах зорилгоор хууль цааз, тэр тусмаа эрүүгийн хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгож, түүнд тухайн үед дэвшигдэн гарч ирсэн нийгэм, улс төр, эдийн засгийн шаардлагыг аль болох бүрэн тусгах шаардлага зүй ёсоор тулгарсан учир 1929 оны 09 дүгээр сарын 23-ны өдөр Засгийн газрын 30 дугаар хурал, Улсын XIV бага хурал, Шүүх цаазын бичгийг шинэчлэн найруулж батлан мөрдөж эхэлсэн.

1929 оны Шүүх цаазын бичиг нь хэд хэдэн зарчмын шинжтэй өөрчлөлт шинэчлэлийг агуулж байжээ. Тухайлбал «Энэхүү цааз бичиг дор заасан аливаа явдлыг гэмт хэрэг дор тооцвоос зохимуй» гэж гэмт хэргийг зөвхөн эрүүгийн хуульд заасан байх хууль цаазын чухал шинжийг тодотгож өгсөн.

Уг шүүх цаазын бичгийг өөрчлөх болсон шалтгааны тухайд «Элдэв гэмт хэргүүдийг бүлэг бүрийн зохих зүйлүүдэд хутгалдуулан бичсэн, хувьсгалд тэрсэлсэн гэмт хэргүүдийг хэдэн бүлэг болгон бичсэнээс гадна аж ахуйн ба албан тушаалын ялангуяа хурьцлын гэмт хэргүүдийн ялыг хөнгөн заасан зэрэг дутагдлууд гарсан учир 1934 онд шинэчлэн зохиож өөрчлөн явуулсан байна⁵.

1934 оны Шүүх цаазын бичигт анх удаа түүний зорилтыг "Ардын хувьсгалт засаг ба улс хийгээд тогтоосон хэм хэмжээнд харшлах олон нийтийн дор аюул бүхий хэргүүдээс хамгаалах зорилготой бөгөөд тийнхүү хамгаалахдаа уул үйлдсэн хүмүүст энэ шүүх цааз бичигт заасан ёсоор шийтгэх ялуудыг хэрэглэмүй" гэж өмнөх хуульд байгаагүй зорилтыг тодорхойлжээ. Энэ нь тэр үеийн эрүүгийн бодлогын гол чиглэл юм. Мөн анх удаа гэм буруугийн хэлбэр, шалгууруудыг заасан нь эрүүгийн хууль хэрэглэхэд ач холбогдолтой болсон юм. Архи ууж согтуурсан байдалд гэмт хэрэг үйлдсэн нь эрүүгийн хариуцлагаас үл хэлтрүүлэгдэнэ гэж заасан. Шүүх цаазын бичигт ял хөөн хэлэлцэж болохгүй үндэслэл, гэмт хэрэгт

⁵ Монголын эрт, эдүгээгийн хууль цаазын түүхэн сэдэв дэвтэр» 1936 оны хэвлэл. т.129

хамтран оролцогсдын тухай, субъектийн насны хязгаар /16 нас/, санаатай гэмт хэргийн үе шат зэрэг асуудлуудын эрх зүйн зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгосон юм.

МАХН-ын XV их хурлаас баталсан намын программ-д "1940 он хүрэхэд БНМАУ-ын ардын хувьсгалын анхны шат үндсэндээ төгсөж, ардчилсан хувьсгалаас социалист хувьсгалд аажмаар дэвшин орох үе эхэллээ"⁶ гэж дүгнэсэн байдаг. 1940 онд БНМАУ-ын Үндсэн хуулийг өөрчлөн зохиож, түүнтэй уялдуулан 1942 оны 01-р сарын 17-нд Улсын XXV Бага Хурлаас Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийг 6 бүлэг, 54 зүйл, тусгай ангийг 10 бүлэг 165 зүйлтэйгээр батлан гаргажээ. Эрүүгийн хуулиар ард иргэдийн эрх чөлөө, ялангуяа хувийн өмчийн эрхийг хамгаалах болсон нь бүх талаар дэвшилттэй байжээ.

1942 оны Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар бүлгийн /Засаг захиргааны журмыг эсэргүүцсэн бусад гэмт хэргүүд/ 97 дугаар зүйлд "Олны хэв суртлыг илт үл хүндэтгэн зүй бусаар авирлаж танхай балмад явдлыг үйлдэхэд онц дүрсгүйгээр догшин авирлаж зүй бус маяг гаргах буюу уул явдлыг дахин үйлдсэн, эсвэл нийтийн журмыг сахиж байгаа байгууллагуудаас сануулсаар атал уул явдлаа эрс зогсоогоогүй буюу уул үйлдсэн явдлыг онц жигшүүртэй муухайгаар үйлдсэн байвал таван жил хүртэл хугацаагаар хорьж шийтгэвэл зохино" гэж зааснаас хойш 17 жилийн дараа буюу 1959 онд "Олон нийтийн хэв ёсыг зөрчигчдөө хариуцлага хүлээлгэх тухай" АИХТ-ийн 127 дугаар зарлигийн 1-р зүйлд "Олон нийтийн хэв ёс, тайван байдал, тогтоогдсон журмыг гажуудуулж ноцтой бус жижиг зөрчил гаргасан 16-аас дээш насны хүмүүст уул зөрчлийн үйлдлийнх нь байдлаар буруушааж сануулах, олон нийтийн өмнө донгодох, 200 төгрөг хүртэл торгох, 5-аас 30 хоног хүртэл албадан хөдөлмөр хийлгэх арга хэмжээг захиргааны журмаар авч байх ..." гэж заан өгч үйлдлийн шинжээр нь гэмт хэргээс ялгасан байна.

Дээрх зарлигийг биелүүлэх тухай зааврын 1-р зүйлд "Олон нийтийн хэв ёс, тайван байдал, тогтоогдсон журмыг гажуудуулах, засаг захиргааны байгууллагаас энэ талаар гаргасан заавал биелүүлэх шийдвэрийг үл биелүүлэх зэрэг хэлбэрээр албан, үйлдвэр, олон нийт, үйлчилгээний газрууд болон гудамж талбай, нийтийн байр зэрэг олны цугларсан газруудад боловсон бус зохисгүй

⁶ МАХН-ын программ. УБ., 1966 он.11 дэх тал.

⁷ БНМАУ-ын хууль, дүрэм, тогтоолын эмхтгэл. УБ., 1959 он. №3. 9 дэх тал.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

байдал гаргаж, хүмүүсийн тайвнаар хөдөлмөрлөх, амрах, сурах, үзвэрийн газарт явж зорчих зэрэгт саад учруулсан элдэв хэлбэрээр танхайрах, нийтийн тайван байдлыг алдагдуулах зэрэг социалист зан суртахуунд харштай жижиг зөрчил гаргагчид энэ зарлигт хамаарна” хэмээн нийгмийн дэг журмыг тогтоож өгсөн боловч “элдэв хэлбэрээр танхайрах” гэсэн нь гэмт хэргээс ялган зүйлчлэхэд хүндрэлтэй, хуулийг төсөөтэй хэрэглэх үндэслэлтэй байсан гэж судлаачийн хувьд дүгнэж байна.

БНМАУ-ын АИХ-ын тэргүүлэгчдийн 1960 оны “Ууж согтуурах явдалтай тэмцэх тухай” зарлигаар согтууруулах ундаа хэрэглэх, худалдахыг хориглосон газруудыг зааж өгсөн байна. Үүнд:

- Улсын олон нийт, албан үйлдвэрийн ажлын газар, нийтийн орон сууц, цэргийн байр, гуанз, хүйтэн хоолны газар, халуун ус, эмнэлэг, амралт, сувиллын газар, театр, кино, клуб, улаан булан, соёлын ордон зэрэг олон нийт, соёл гэгээрлийн газар архи дарс худалдах ба уухыг,

- Дэлгүүр мухлаг, гудамж талбай, цэцэрлэг, зах зээлийн газар архи дарс уухыг,
- 18 насанд хүрээгүй буюу согтуу хүнд архи дарс, пиво худалдахыг,

- Хүнсний комбинатын сүү тосны завод, сангийн аж ахуй, хөдөө аж ахуй нэгдлүүдэд шимийн архи үйлдвэрлэхийг зогсоож, мөн шимийн архи худалдахыг,

- Ууж согтууран хэвийн бус байдлаар яваа хүнийг урлаг үзвэр, олон нийтийн үйлчилгээний газар оруулахыг тус тус хориглон зааж, зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд 25-аас 100 төгрөг хүртэл торгох шийтгэл ногдуулахаар заасан байна. Мөн ууж согтууран хэвийн бус байдлаар гудамж талбай, зах зээл, нийтийн үйлчилгээний авто тээвэр, галт тэрэг, албан үйлдвэр, олон нийтийн газраар яваа хүнийг эрүүлжүүлэх байранд 24 цагаас хэтрүүлэхгүй байлгаж, энэ тухай уг этгээдийн харьяалагдах байгууллагад нь мэдэгдэх, ууж согтууран олон нийтийн хэв журам зөрчсөн гэр бүлийнхээ хүмүүст хэрцгий зан авир гаргаж, түгшүүр төрүүлсэн этгээдийг олон нийтийн шүүхэд шилжүүлэх буюу 25-200 төгрөгөөр торгох, архины өвчтэй хүнийг эмчийн актын үндсэн дээр эдгэртэл нь шүүхийн магадалгаагаар нийтийн журмаар буюу тусгай байранд байлган эмчлэх, эмчлүүлэхээс зайлсхийгсдийг 200-аас 500 төгрөгөөр торгохоор заасан нь согтууруулах ундааны зүйл хэтрүүлэн хэрэглэсэн хүнтэй

⁸ БНМАУ-ын хууль, дүрэм, тогтоолын эмхтгэл. УБ., 1961 он. №4, 3-4 дэх тал.

хийх тэмцлийг эрчимжүүлж, түүнийг засан хүмүүжүүлэх талаар авах арга хэмжээг тогтоож өгсөн байна.

1960 оны Үндсэн хуулийн дагуу хууль тогтоомжийг шинэчлэн өөрчлөх үйл явцын дагуу 1961 оны 01 дүгээр сарын 31-нд баталсан Эрүүгийн хууль нь ямар нэг хэмжээгээр хууль ёс, ардчилал, шударга ёсны зарчим дээр суурилсан хүний эрхийг бүрэн хасах, эрүүгийн хуулийг төсөөтэй хэрэглэх тухай урьд хуулийн үзэл баримтлалууд хасагдсан боловч тэр үеийн нийгэм, эдийн засгийн байгууламжийн гол агуулга болох захиргаадалт дэглэм, төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засаг, нэг намын тунхаглалын шинжтэй үзэл суртлыг хэрэгжүүлэх гол үндэс болсон. Тус хуульд ууж согтуурснаас бусдын амь бие, эрүүл мэндэд, хүнд хор хүргэсэн, бусдыг гүтгэсэн хэрэгт ял шийтгэл ногдуулахдаа хүндрүүлж үзэх шалтгаан болгон заасан.

1961 оны Эрүүгийн хуульд заагаагүй зарим үйлдэл, эс үйлдэлд БНМАУ-ын АИХТ-ийн зарлигаар эрүүгийн хариуцлага оногдуулах, хор аюулаар бага, давтагдан үйлдэгдэх шинжтэй зөрчилд захиргааны шийтгэл хүлээлгэхээр зааж байжээ. Тухайлбал: “Ойн ба хээрийн түймэр тавигчдад эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тухай” АИХ төлөөлөгчдийн зарлигийн 1-р зүйлд сэрэмж болгоомжгүйгээс гал түймэр алдсаны улмаас ой мод, бэлчээр, улс, хоршоолол, иргэдийн хөрөнгө үлэмж хэмжээгээр сүйрсэн буюу хүний эрүүл мэнд, амь биед хор аюул учирсан бол ял оногдуулж байсан байна.

Эрүүгийн хуулийн 123-р зүйлийн а)-д “Ой модыг хууль бусаар огтолсон, устгасан буюу гэмтээснээс болж учирсан хохирол нь хэрэв захиргааны арга хэмжээнээс хэтэрсэн байвал 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу таван зуун төгрөг хүртэл торгоно¹⁰” гэж учирсан хохирлоос нь хамаарч ялган зүйлчилдэг байсан байна. Харин 1957 онд “БНМАУ-ын ойг арчлан хамгаалж хөгжүүлэх ба ашиглах журмын тухай¹¹” АИХТЗ-ийн 4-р бүлгийн /Ойн хуулийг зөрчих явдалд оногдох хариуцлагын тухай/ 33-р зүйлд ойгоос зөвшөөрөлгүйгээр мод огтолбол хүлээлгэх захиргааны шийтгэлийг зааж өгсөн байжээ.

Танхайрах гэмт хэргийг Эрүүгийн

⁹ Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №5 боть.т.221

¹⁰ Мөн тэнд. т.195

¹¹ Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №4 боть.т.542

хуулийн 169-р¹² зүйлийн 169.а-д «Олон нийтийг илтэд хүндэтгэн үзэхгүй, нийтийн хэв ёс, хамтын аж байдлын социалист хэв журмыг санаатайгаар зөрчсөн бол 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эсхүл 500 хүртэл төгрөгөөр торгоно», б-д «Энэ гэмт хэргийг үйлдэхдээ хүч хэрэглэсэн буюу засгийн төлөөлөгч, нийтийн хэв журам сахиулж байгаа хүнийг эсэргүүцсэн, эсхүл онц жигшүүртэй дүрсгүйтэж догшин авирласан буюу танхайрсан хэрэгт шийтгэгдсэн этгээдээс үйлдсэн бол уг нутгаас зайлуулах буюу зайлуулахгүйгээр 4 жил хүртэл хугацаагаар хорьж шийтгэнэ» гэж заасан бол АИХ-ийн тэгүүлэгчдийн 1961 оны «Олон нийтийн хэв журам эвдэж танхайрагчдад хариуцлага хүлээлгэж байх тухай¹³ зарлигт "... ард иргэдийн амгалан тайван байдал, тогтоогдсон хэв журмыг ямар нэг хэлбэрээр эвдэн танхайрсан, арван зургаагаас дээш насны хүмүүсийг 7-30 хоногийн хугацаагаар баривчлах буюу 25-аас 200 төгрөг хүртэл торгож байсугай" гэж үйлдлийн хор аюулаар нь ялган заасан байна. Мөн АИХТ-ийн 1974 оны "Танхайрагчдад, нийгмийн хэв журам зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгах тухай¹⁴ зарлигийн I бүлэгт захиргааны хариуцлага хүлээлгэх үндэслэлийг:

- Олон нийтийн газар хэрүүл маргаан үүсгэх, бусдыг өдөөн хоргоох, айлган сүрдүүлэх, цээртэй үгээр хараах, үйлчилгээний газрын журмыг гажуудуулах, дарааллын журам зөрчих, байр орон сууцанд бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулах, барилга байгууламж, гудамж талбай, зүлэг модыг гэмтээх, бохирдуулах зэргээр нийтийн хэв журмыг санаатайгаар зөрчиж, жижгээр танхайрсан этгээдийг 10-30 хоног хүртэл баривчлах буюу 300 төгрөг хүртэл торгоно,

- Энэ зүйлд заасан зөрчлийг 16 хүртэл насны хүүхэд үйлдвэл тэдгээрийн эцэг, эх, асран хамгаалагчдад олон нийтийн арга хэмжээ авхуулах буюу 300 төгрөг хүртэл торгоно гэж заан II бүлэгт Эрүүгийн хуулийн 169 дүгээр зүйлийг өөрчлөн найруулж 169.а)-д «Олон нийтийг илтэд хүндэтгэн үзэхгүй, нийгмийн хэв журам, хамтын аж байдлын социалист хэв журмыг санаатайгаар зөрчсөн эсхүл нийгмийн хэв журам зөрчсөн хэрэгт захиргааны арга хэмжээ авагдсан этгээд 1

жилийн дотор дахин тийм хэрэг гаргасан байвал ...», б)-д» Энэ зүйлийн а-д заасан гэмт хэргийг үйлдэхдээ хүч хэрэглэсэн буюу онц жигшүүртэй догшин авирласан, эсхүл нийгмийн хэв журам сахиулах үүргээ гүйцэтгэж байгаа хүмүүс буюу танхайрсан үйлдлийг таслан зогсоох гэсэн иргэдийг эсэргүүцсэн, түүнчлэн танхайрсан хэргийг давтан буюу бүлэглэж үйлдсэн бол ..», в)-д «Энэ зүйлийн а, б-д заасан гэмт хэрэг үйлдэхдээ галт зэвсэг, хутга, мэс, түүнчлэн хүний бие махбодод гэмтэл учруулахаар тусгайлан бэлтгэсэн зүйлийг хэрэглэсэн буюу хэрэглэхээр завдсан, танхайрсан хэрэгт удаа дараа шийтгэгдсэн, эсхүл насанд хүрээгүй хүмүүсийг уруу татаж танхайрсан хэрэгт оруулсан бол ...» эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан.

АИХТ-ийн 1965 оны "Хутга, мэс, бусад зүйлийг зэвсгийн чанартайгаар биедээ авч явахыг хориглох тухай¹⁵ зарлигт"... хутга, мэс, бусад зүйлийг хотын дотор зэвсгийн чанартайгаар биедээ авч явсан хүмүүсийг 25-200 төгрөг хүртэл торгож байх" талаар заасан байна.

Мөн АИХТ-ийн 1967 оны "Ууж согтууран автомашин, өрөө явагч бусад машин, механизм жолоодогчдод хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгах тухай¹⁶ зарлигийн 1-р зүйлд "согтууруулах ундааны зүйл уусан үедээ автомашин, мотоцикл буюу цахилгаан тээврийн болон өөрөө явагч бусад машин, механизм жолоодож явсан жолоочийн техник жолоодох эрхийг 6 сараас 1 жил хүртэл хасах», 2-р зүйлд «... урьд эрхээ хасагдаж байсан буюу эсхүл согтууруулах ундааны зүйл уусан үедээ хүн тээвэрлэсэн жолоочийн техник жолоодох эрхийг 1-ээс 2 жил хүртэл хугацаагаар хасах», 3-р зүйлд «... 2 удаа захиргааны журмаар эрхээ хасагдаж байсан буюу мөн дээрх шалтгаанаар осол аюул гаргаж ял шийтгэгдсэн жолооч нарт дахин техник жолоодох эрх олгохыг хориглох» гэж заасан ба согтууруулах ундааны зүйл уусан үедээ автомашин жолоодож бусдын бие махбодод гэмтэл учруулсан буюу эд материалын үлэмж хэмжээний хохирол учруулсан жолоочид Эрүүгийн хуулийн 174-р зүйлийн 174.в, 174.г-д зааснаар хүндрүүлж ял оногдуулдаг байжээ.

АИХТ-ийн 1974 оны "Согтууруулах явдалтай хийх тэмцлийг хүчтэй болгох тухай¹⁷ зарлигт өмнө энэ талаар журамласан

¹² Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №5 боть. т.200

¹³ Мөн тэнд. т.27

¹⁴ Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №6 боть. т.202-203

¹⁵ Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №5 боть. т.429

¹⁶ Мөн тэнд. т.470-471

¹⁷ Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010. №6 боть. т.205-206

Хууль сахиулахуй

/хамт хүчин төгөлдөр үйлчилнэ/ зарлигаас ялгагдах онцлог зүйлийг авч үзье.

- Эрүүлжүүлсэн зардалд 25 төгрөг гаргуулж авах,

- Согтууран хэвийн бус байдал гарган яваа хүнийг олон нийтийн үйлчилгээний газар оруулсан буюу үйлчилсэн, согтууруулах ундаагаар шахаж бусдыг согтоосон этгээдийг 100 төгрөг хүртэл торгох

- Насанд хүрээгүй хүнд согтууруулах ундааны зүйл уулгасан этгээдийг эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй байвал 25-100 төгрөг хүртэл торгох гэж заан Эрүүгийн хуулийн 171¹-р зүйлийг нэмж насанд хүрээгүй хүнийг уруу татан удаа дараа согтууруулах ундааны зүйл уулгасан этгээдэд эрүүгийн хариуцлага оногдуулахаар зааж байжээ.

АИХТ-ийн 1975 оны “Улс, олон нийтийн хөрөнгийг бага хэмжээгээр ашиглан шамшигдуулагчдад захиргааны арга хэмжээ авч байх тухай¹⁸” зарлигт “Улс, олон нийтийн хөрөнгийг хулгайлах, залилан мэхлэх, ажлын байдлаа далимдуулах зэргээр ялимгүй 30 төгрөг хүртэл хэмжээгээр ашиглан шамшигдуулсан этгээдээр уг зүйлийн үнийг зөрчилд ирүүлснээс хойш 7 хоногийн дотор 2 буюу 3 нугалан төлүүлж, ажиллаж байгаа газарт нь захиргааны журмаар 2 сар хүртэл засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэж, цалингийн 10-15 хувийг суутган улсын орлого болгох буюу 100-300 төгрөгөөр торгох»-оор харин 30 төгрөгөөс дээш хэмжээгээр ашиглан шамшигдуулсан этгээдийг Эрүүгийн хуулийн 63 дугаар зүйлд зааснаар ял оногдуулдаг байжээ.

АИХТ-ийн 1975 оны “Дамын худалдаа хийгчдэд хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгах тухай¹⁹” зарлигт захиргааны хариуцлага хүлээлгэх талаар:

- Дамын худалдаа анх удаа бага хэмжээгээр хийсэн этгээдийг захиргааны журмаар 3-20 хоног хүртэл хугацаагаар баривчлах буюу 100-800 төгрөг хүртэл торгож, дамлан худалдаж байгаа зүйлийг хураана,

- Хувийн болон бусад сонирхлын үүднээс буюу нүүр тал харж өргөн хэрэгцээний барааг тогтоосон журам зөрчин худалдсан худалдааны байгууллагын ажилтанд БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн 131 дүгээр зүйлд заасан хариуцлага /удаа дараа буюу их хэмжээтэй худалдсанаар ялгагдана/ хүлээлгэхээргүй байвал түүнийг 100-700 төгрөг хүртэл торгох,

- Зах зээл, гудамж, талбай, дэлгүүр худалдаа болон бусад олон нийтийн газар

эд бараа солихыг хориглож, энэ журмыг зөрчвөл 50-300 төгрөг хүртэл торгож, сольж байгаа зүйлийг хураана хэмээн зааж, харин дамын худалдааг ашиг хонжоо олох зорилгоор байнга буюу их хэмжээтэй хийвэл Эрүүгийн хуулийн 128 дугаар зүйлд зааснаар ял оногдуулахаар заасан байна.

Эрүүгийн хуулийн 166 дугаар зүйлд “Мөрийтэй тоглоомоор тоглосон буюу мөрийтэй тоглоомыг тусгайлан бэлтгэлгүйгээр өөрийн мэдлийн орон байрандаа тоглуулсан бол 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу 1 мянган төгрөг хүртэл торгож хонжворын бүх зүйл ба тоглоомын бүх хэрэгслийг хураана” гэж заасан ба АИХТ-ийн 1977 оны “Мөрийтэй тоглогчдод хүлээлгэх захиргааны арга хэмжээг чангатгах тухай²⁰” зарлигт “Мөрийтэй тоглосон буюу тусгайлан бэлтгэлгүйгээр орон байрандаа тоглуулсан 16-гаас дээш насны этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй байвал 200-500 хүртэл төгрөгөөр торгох”-оор заасан нь хэм хэмжээний хувьд давхардсан төсөөтэй хэрэглэх нөхцөл бүрдсэн байжээ.

■ БНМАУ-ын АИХ-ын тэргүүлэгчдийн 1986 оны 12-р сарын 5-ны өдрийн 217 зарлигаар Эрүүгийн хуулийг шинэчлэн найруулж, 5 бүлэг 59 зүйлтэй, тусгай анги 13 бүлэг 301 зүйлтэйгээр батлаад 1987 оны 7-р сарын 1-ний өдрөөс дагаж мөрдсөн юм.

Шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хууль нь бүтэц, хэлбэрийн хувьд өмнөх хуулиас харьцангуй сайжирсан хууль боловч социалист өмчийн харьцааг хамгаалан дэмжих, төлөвлөгөөт эдийн засаг, захиран тушаах дэглэмийн тогтвортой байдлыг энэ хуулийн албадлагаар баталгаажуулахад чиглэгдсэн заалтууд хуульд хадгалагдаж үлдсэн.

АХИТ-ийн 1987 оны «Дамын худалдаа хийсэн этгээдэд хүлээлгэх захиргааны хариуцлагыг хүчтэй болгох тухай²¹” зарлигт “Ашиг хонжоо олох зорилгоор эд зүйлийг бага хэмжээтэй дамлан худалдсан, согтууруулах ундааны зүйлийг ашиг хонжоо олох зорилгоор худалдан авч дамлан худалдаалсан этгээдэд ...” захиргааны арга хэмжээ ногдуулахаар заасан бол Эрүүгийн хуулийн 169 дүгээр зүйлд “Ашиг хонжоо олох зорилгоор бараа, бусад эд зүйлийг бага бус хэмжээтэй худалдан авч дамлан худалдаалсан бол ...” гэж худалдаалж байгаа барааны хэмжээгээр ялгагдахаар

²⁰ Мөн тэнд.т.299

²¹Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл. УБ., 2010 он. №7 боть, 140 дэх тал

¹⁸ Мөн тэнд.т.261

¹⁹ Мөн тэнд.т.261-262

зааж өгсөн байна.

АИХ-ын тэргүүлэгчдийн 1987 оны “Эд хөрөнгийг багавтар хэмжээтэй ашиглан шамшигдуулсан этгээдэд хүлээлгэх захиргааны хариуцлагыг хүчтэй болгох тухай”²² зарлигийн 1-р зүйлд «Улс, хоршоолол, олон нийтийн хөрөнгийг анх удаа хулгайлах, завших, үрэгдүүлэх, албан тушаалынхаа байдлыг урвуулан ашиглах, залилан мэхлэх замаар багавтар хэмжээтэй /200 хүртэл төгрөгийн/ ашиглан шамшигдуулсан этгээдийг 100-500 төгрөгөөр торгох буюу 3 сараас 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэн, цалингийн 10-20 хувийг суутган улсын орлогод оруулж, ашиглан шамшигдуулсан эд хөрөнгийн жижиглэн худалдаалах үнийг 2 нугалан төлүүлэх», 2-р зүйлд «Иргэдийн 200 хүртэл төгрөгийн үнэтэй амины эд хөрөнгийг хулгайлсан этгээдийг 100-400 төгрөгөөр торгох буюу 3 сараас 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэн, цалингийн 10-20 хувийг суутган улсын орлогод оруулж, хулгайлсан эд хөрөнгийг эзэнд нь буцааж өгөх» гэж заасан ба 200 төгрөгөөс дээш буюу зөрчлийг нэг жилийн дотор давтан буюу удаа дараа, бүлэглэн үйлдсэн бол Эрүүгийн хуулийн 131 /Улс, хоршоолол, олон нийтийн эд хөрөнгийг бага хэмжээтэй ашиглан шамшигдуулах/, 153-р /иргэдийн амины эд хөрөнгийг хулгайлах/ зүйлээр ялган зүйлчлэхээр заажээ.

1992 оны Үндсэн хууль нь Монголын ард түмний амьдралд түүхэн эргэлт хийж, Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, агуулгад нийцүүлэн бусад хуулиудыг бүхэлд нь шинэчлэх шаардлагатай уялдуулан Эрүүгийн хуульд 1994-2001 онуудад байнга нэмэлт өөрчлөлт орж байсан. Ингэж Эрүүгийн хуульд бараг жил тутам шахуу элдэв өөрчлөлт оруулж Эрүүгийн шинэ хуулийг 2002 оны 01-р сарын 03-ны өдөр ерөнхий ангийг 4 хэсэг 13-р бүлэг, 78 зүйлтэйгээр, тусгай ангийг 7 хэсэг 16 зүйл, 225 зүйлтэйгээр баталжээ. 1992 онд батлагдсан хүчин төгөлдөр болсон «Монгол Улсын Захиргааны хариуцлагын тухай хууль» нь өнөөдөр захиргааны зөрчил, түүнтэй холбоотой харилцааг зохицуулж байгаа ганц хууль бөгөөд энэхүү хуульд нь эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд 20 гаран удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж байсан бөгөөд зарчмын шинжтэй шинэчлэлт хийгдээгүй байсан юм.

Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн хуульд заасан тодорхой төрлийн гэмт хэрэг Захиргааны хариуцлагын

тухай хуульд заасан зөрчлүүдээс үзэхэд Эрүүгийн хуультай шууд давхардсан 9 зүйл, зөрчилдөж байгаа 10 зүйл, давхардаж байгаа боловч хор уршиг шаардсанаараа ялгаатай 7 зүйл, хэсгийн хувьд гэмт хэргийн нийгэмд аюултай шинжийг тодорхойлдог гол нөхцөл нь хор уршиг юм байна гэсэн ойлголтыг төрүүлж байна.

Монгол Улсын шинэчлэн /2015 онд/ найруулсан Эрүүгийн ба Зөрчлийн хуулийг боловсруулах явцад тухайлбал уг хуулиудыг УИХ-аар хэлэлцэх үед УИХ-аас томилогдсон ажлын хэсгүүд тэдгээрийг хооронд нь уялдуулах асуудалд ихээхэн анхаарсны үр дүнд өмнөх хуулиудтай харьцуулбал тэдгээрийн уялдаа холбоо илүү боловсронгуй болж хуульчлагдсан гэж үзэж болох боловч төгс төгөлдөр болсон гэж хэлэхэд эргэлзээтэй юм.

Дүгнэлт

1. Монгол Улсад 1993 оныг хүртэл буюу Захиргааны хариуцлагын тухай хууль батлагдах хүртэл дүрсгүйтэн авирлаж ард олны хэв суртлыг үл хүндэтгэн дагагсад, архи ууж хэтэрхий согтууран, олны хуран цугларсан газруудаар явах, жижиг хэмжээгээр бусдын эд хөрөнгийг завших зөрчилд захиргааны янз бүрийн хүчин чадал бүхий олон төрлийн дүрэм, зарлиг, эрх зүйн актаар захиргааны шийтгэл хүлээлгэж, ууж согтуурах, ард олны хэв суртлыг зөрчих зөрчилтэй эрчимтэй тэмцэж байсан байна.

2. БНМАУ-ын Шүүх цаазын бичигт заасан үйлдэлд ял оногдуулж байснаас гадна Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн Зарлигаар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг байжээ.

3. Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн болон Захиргааны хариуцлагын тухай хуульд зарим гэмт хэрэг, захиргааны зөрчлийн бүрэлдэхүүн, шинжийг ижил хуульчилж, ялгааг нарийн гаргаж өгөөгүйгээс хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүхийн практикт тодорхой гэмт хэргийг захиргааны зөрчлөөс ялган зүйлчлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Санал

1. Эрүүгийн болон Зөрчлийн тухай хуулийн хэм хэмжээг онолын хүрээнд судалж, дүн шинжилгээ ийин цаашид боловсронгуй болгох үндэслэлийг тодорхойлох шаардлагатай байгаа юм.

²² Мөн тэнд. 141 дэх тал.

Эх сурвалжийн жагсаалт Хууль:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992.
2. БНМАУ-ын Эрүүгийн хууль. 1961.
3. БНМАУ-ын шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хууль. 1986.
4. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. 2002.
5. Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль. 2002.
6. Шүүхийн тухай хууль.

Ном товхимол:

- 1.Б.Содовсүрэн. Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн хөгжил. УБ., 1971.
- 2.Г.Совд. БНМАУ-ын Эрүүгийн эрхийн курс. Ерөнхий анги. УБ., 1973.
- 3.Г.Совд. Монгол Улсын Эрүүгийн Хуулийн Тайлбар. УБ., 2002 он.
- 4.Д.Адъяабазар. Монгол Улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт. 1-р дэвтэр. УБ., 1998.
5. Ж.Болдбаттар, Д.Лүндээжанцан. Монгол Улсын төр, эрх зүйн түүхэн уламжлал. УБ., 1997.
- 6.С.Нарангэрэл. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. Ерөнхий анги. УБ., 1999.
- 7.С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. (Схемчилсэн тайлбар, зүйлчлэлийн асуудал). УБ., 2004.
- 8.С.Нарангэрэл. Эрх зүйн эх толь. 2007.
- 9.Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ., 2010.

